

2.4. Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Privatinės teisės institutas

Mykolas Kirkutis

E. paštas: mkirkutis@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-22-01-16

Santrauka. Lietuvos įstatymų leidėjas 2022 m. birželio 23 d. priėmė Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymą ir su juo susijusius kitų teisės aktų pakeitimus. Iki šios teisėkūros iniciatyvos priėmimo galiojęs teisinis reglamentavimas atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimų fiziniams asmenims nenustatė. Tačiau įsigaliojus minėtam įstatymui tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims pradėtas taikyti draudimas atsiskaityti grynaisiais pinigais pagal sandorį, kai bendra atsiskaitymų ar kitų mokėjimų pagal sandorį suma viršija 5000 Eur, o asmenims, pažeidusiems minėto įstatymo reikalavimus, gali kilti administracinė atsakomybė ir kitos su jos taikymu susijusios neigiamos pasekmės.

Nors Europos Sąjungoje atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai nėra harmonizuoti, kai kuriose valstybėse narėse egzistuoja tam tikri atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai. Vis dėlto valstybių narių pasirinkti atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo modeliai yra skirtingi. Taip pat skiriasi ir tokių ribojimų taikymo apimtis. Tai lemia poreikį įvertinti Lietuvoje įtvirtintą naujojo atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo teisinį reglamentavimą, taip pat palyginti jį su kitose Europos Sąjungos valstybėse įtvirtintais tokių ribojimų modeliais.

Straipsnyje konstatuojama, kad, įgyvendinant šį naują reguliavimą, gali kilti įvairių socialinių ir ekonominių problemų, tokių kaip užimtumo lygio sumažėjimas finansų paslaugų teikėjų sektoriuje, augantys jų paslaugų įkainiai, žema konkurencija tarp atsiskaitymo priemonių, taip pat mažėjanti centrinių bankų įtaka pinigų politikos klausimais. Be kita ko, straipsnyje analizuojami teisinio reguliavimo ypatumai ir minėto ribojimo netaikymo sąlygų neproporcingumas siekiamam tikslui. Straipsnyje pažymima, kad priimti atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai nepaveiks teigiama linkme kovos su šešėline ekonomika ar nusikalstamumu, siejama su grynaisiais pinigais, nes tarp taikomų ribojimų ir minėtų siekiamų tikslų nėra priežastinio ryšio, t. y. ribojimai neturi reikšmės šešėlinei ekonomikai ar nusikalstamumui, nes jie nepaveikia asmenų valios neatlikti tokių veikų.

Reikšminiai žodžiai: grynieji pinigai, atsiskaitymas pagal sandorius, atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai, sandoriai.

Įvadas

2022 m. lapkričio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. birželio 23 d. priimtas Lietuvos Respublikos atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymas¹. Kartu su šiuo įstatymu buvo priimti atitinkami Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.929 straipsnio ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) pakeitimai².

1 Lietuvos Respublikos atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymas, TAR, 2022-07-07, Nr. 14903.

2 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.929 straipsnio pakeitimo įstatymas, TAR, 2022-07-07, Nr. 2022-14904;

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 589 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 207-1 straipsniu įstatymas, TAR, 2022-07-25, Nr. 16126.

Jeigu iki minėtų pakeitimų įsigaliojimo ribojimai dėl atsiskaitymų grynaisiais pinigais buvo taikomi tik juridiniams asmenims, taip pat fiziniams asmenims, užsiimantiems ūkine komercine veikla, tai priėmus tiek minėto CK 6.929 straipsnio pakeitimus, tiek Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymą, tam tikri ribojimai atsiskaitant grynaisiais pinigais buvo nustatyti ir fiziniams asmenims, nepriklausomai nuo to, ar jie verčiasi ūkine komercine veikla.

Įstatymų leidėjui įtvirtinus atitinkamas grynaisiais pinigais ribojimo taisykles tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, kyla poreikis įvertinti minėtas teisinio reguliavimo naujoves. Todėl šio straipsnio tikslas – išanalizuoti pasikeitusias atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo taisykles, įvertinant jų galimą įtaką kiekvieno asmens kasdieniam gyvenimui ir tarp asmenų susiklostantiems teisiniams santykiams. Tyrimo objektas – atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimas, kuris aktualus ne tik ūkine komercine veikla besiverčiantiems asmenims, bet ir paprastiesiems fiziniams asmenims. Šio tyrimo metu taikyti pagrindiniai tokiems tyrimams būdingi moksliniai metodai: apibendrinamasis, sisteminės analizės ir lyginamasis. Taip pat darbe pasitelktas duomenų rinkimo metodas – dokumentų analizės metodas.

2.4.1. Pinigai kaip atsiskaitymo priemonė ir atsiskaitymo grynaisiais pinigais ribojimo priežastys ES

Pinigų, kaip vienos iš populiariausių žmonių ūkinių santykių palaikymo priemonių, istorija siekia apie tris tūkstančius metų³. Pirmieji pinigai kaip atsiskaitymo priemonė toli gražu nepriminė šiuolaikinių pinigų. Tai buvo visiems reikalingi vertingi daiktai: papuošalai, galvijai, šilkas, kailiai ir kiti mainų objektai. Palaipsniui daiktinius pinigus pakeitė metaliniai gaminiai. Iš pradžių jie imitavo daiktus, vėliau virto įvairių formų lydiniais, kurių vertę lėmė jų svoris⁴. Taigi, bet kuris daiktas galėjo tapti pinigų, jeigu jis visuomenėje atlikdavo mainų priemonės funkciją⁵.

Popierių pinigų kilmė siejama su Kinija, kai XI amžiuje šioje šalyje buvo išrastas popierius ir poligrafija. Anot S. Sajauskos, tai buvo skolos rašteliai, medžio klišėmis atspausdinti ant specialaus šilkmedžio popieriaus blanko⁶. Popieriniai pinigai kaip paskolos dokumentai Europoje buvo pradėti naudoti Švedijoje 1661 m., o Lietuvoje pirmieji popieriniai pinigai siejami su T. Kosciuškos sukilimo vadovybės 1794 m. Varšuvoje išspausdintais zlotais ir grašiais⁷. Pirmojoje Lietuvos Respublikoje popieriniai pinigai – litai ir centai – buvo įvesti 1922 m. spalio 2 d., trejais metais anksčiau nei monetos. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, litai buvo „sugrąžinti“ 1993 m. birželio 25 d., o nuo 2015 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo įvestas euras.

Taigi, pinigai sudarė daugelio kartų ir šalių kultūrinį, politinį ir ekonominį gyvenimo pagrindą. Tarpininkavimas yra pagrindinė pinigų funkcija, iš kurios galima išvesti kitas šalutines funkcijas: 1) mainų įrankio, 2) mokėjimo priemonės, 3) kapitalo judėjimo tarpininko, 4) vertės mato ir 5) taupymo priemonės⁸. Galima teigti, kad pinigai – tai žmonijos raidos atspindys, o ji lėmė vis kitokių atsiskaitymo priemonių visuomenėje atsiradimą. Ne veltui sparti technologijų raida paskatino ir įvairių elektroninių mokėjimo priemonių atsiradimą, kurių pradžia siejama

3 Stanislovas Sajauskas, „Pinigų kilmė ir raida“, *Pinigų studijos 2* (2010): 55, https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/publications/sajauskas_4.pdf.

4 *Ibid.*

5 Lukas Giriūnas ir Jonas Mackevičius, „Prof. Vlodo Jurgučio įžvalgų apie pinigus analizė ir jų plėtotė Lietuvių autorių darbuose“, *Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*, Nr. 15A (2014): 193, <https://www.zurnalai.vu.lt/BATP/article/view/13122/11940>.

6 Sajauskas, *supra note*, 3:1.

7 *Ibid.*

8 Giriūnas ir Mackevičius, *supra note*, 5: 3..

su Japonija, o Europoje šios atsiskaitymo priemonės užuomazgos siekia apie 1980–1990 metus⁹.

Nors daug amžių viena iš pagrindinių grynųjų pinigų kaip atsiskaitymo priemonės problemų buvo jų padirbinėjimas, šiuolaikiniuose ekonominiuose santykiuose atsiskaitymas grynaisiais pinigais kelia ir kitų ne mažiau svarbių problemų, neigiamai veikiančių valstybių ekonomikas, nusikalstamumą ir pan. To priežastis – sunkus tokių atsiskaitymų atsekamumas. Todėl tai sudaro prielaidas egzistuoti „šešėlinei“ ekonomikai, pinigų plovimui ir su kitu nusikalstamumu susijusioms problemoms.

Europos Sąjungos (toliau – ES) teritorijoje pirmieji atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai atskirų valstybių narių nacionaliniu lygmeniu buvo pradėti įvedinėti 2008 m., kartu su pasaulyje prasidėjusia ekonomine krize. Tai buvo tokios valstybės kaip Belgija, Vengrija, Slovėnija ir Kroatija¹⁰. Tačiau pirmieji atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai buvo siejami tik su ūki-ne-komercine veikla besiverčiančiais asmenimis.

Šiandieną iš 28 Europos Sąjungos valstybių jokie atsiskaitymų ribojimai nėra taikomi 8 valstybėse (Austrijoje, Kipre, Estijoje, Suomijoje, Islandijoje, Liuksemburge, Vokietijoje ir Airijoje), dar 6 valstybėse tam tikri atsiskaitymų ribojimai taikomi tik verslo subjektams (Danijoje, Vengrijoje, Slovėnijoje, Olandijoje, Norvegijoje ir Lenkijoje)¹¹. Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai visiems (tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims) taikomi Bulgarijoje, Kroatijoje, Čekijoje, Graikijoje, Italijoje, Latvijoje, Portugalijoje, Slovakijoje, o nuo 2022 m. lapkričio 1 d. – ir Lietuvoje¹². Kitose valstybėse (Belgijoje, Prancūzijoje, Maltoje, Rumunijoje ir Ispanijoje) atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai taikomi tik specifiniuose teisiniuose santykiuose, arba taikomi tik toje valstybėje gyvenantiems fiziniams asmenims (pavyzdžiui, Prancūzijoje)¹³.

Kaip matyti, Europos Sąjungoje nėra vieningo reguliavimo dėl atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimų. Tai reiškia, kad skiriasi tiek ribojamos atsiskaitymų grynaisiais pinigais sumos, tiek subjektai, kurių atžvilgiu tokie ribojimai taikytini. Tačiau reikia pažymėti, kad tam tikros iniciatyvos šiuo klausimu Europos Sąjungos lygmenyje egzistuoja.

Štai 2017 m. kovą Europos Komisija paskelbė viešą konsultaciją dėl galimo mokėjimų grynaisiais pinigais apribojimų įvedimo. Šioje apklausoje dalyvavo virš 30 tūkst. respondentų, kurių didžioji dalis buvo iš Vokietijos, Prancūzijos ir Austrijos. Iš apklausoje dalyvavusių respondentų net 93,38 proc. sudarė fiziniai asmenys ir tik 5,89 proc. verslo subjektų. Į vieną esminių šios viešosios konsultacijos klausimų – ar respondentai sutiktų su atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimų įvedimu Europos Sąjungoje – didžioji dauguma (net 95 proc.) nepritarė tokių ribojimų įvedimui, ir tik 4 proc. atsakiusių asmenų neprieštarautų tokiai iniciatyvai¹⁴. Nesutikimo su tokia iniciatyva motyvai įvairūs. Vieniems galimybė atsiskaityti grynaisiais yra esminė asmeninės laisvės išraiška. Kitiems nėra alternatyvų atsiskaitymams grynaisiais pinigais arba jos yra pernelyg brangios. Dar kitų nuomone, atsiskaitymų grynaisiais pinigais apribojimais trukdo verslui. Tačiau beveik didžiosios daugumos teigimu, atsiskaitymų grynaisiais pinigais apribojimai yra neveiksmingi siekiant galimų tikslų (kovos su nusikalstamumu, terorizmu, mokesčių slėpimu)¹⁵.

Europos Komisijos paskelbtoje ataskaitoje dėl pinigų plovimo ir teroristų finansavimo

9 „Report on electronic money“, European Central Bank, 1998, 9–10, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>.

10 „Study on an EU initiative for a restriction on payments in cash“, Ecorys and Center for European Policy Studies (CEPS), 2017, 26, <https://www.ceps.eu/ceps-publications/study-eu-initiative-restriction-payments-cash/>.

11 „Cash payment limitations“, <https://www.europe-consommateurs.eu/en/shopping-internet/cash-payment-limitations.html>.

12 *Ibid.*

13 *Ibid.*

14 „Outcome of the open public consultation on potential restrictions on large payments in cash“, European Commission, 2018, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/statistical_overview.pdf.

15 *Ibid.*

rizikos, darančios įtaką vidaus rinkai ir susijusios su tarpvalstybine veikla, vertinimo pabrėžiamas grynųjų pinigų naudojimas kaip geriausios pinigų plovimo priemonės, kadangi naudodami šią atsiskaitymo priemonę nusikaltėliai gali pervesti jas iš vienos vietos į kitą, įskaitant oro transportą¹⁶. To priežastis – silpnas grynųjų pinigų operacijų monitoringas ir aiškaus reguliavimo bei kontrolės mechanizmų trūkumas Europos Sąjungos lygiu¹⁷.

Viena iš ES priemonių kovojant su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu – Ketvirtoji direktyva dėl kovos su pinigų plovimu ir terorizmo finansavimu (toliau – Direktyva)¹⁸, kuri valstybių narių į nacionalinį reguliavimą turėjo būti perkelta 2017 m. birželio mėn. Šios direktyvos šeštojoje konstatuojamoje dalyje taip pat pažymima, kad atsiskaitant didelėmis grynųjų pinigų sumomis kyla pinigų plovimo ir teroristų finansavimo grėsmė. Todėl, siekiant didinti budrumą ir mažinti tokių atsiskaitymų grynaisiais pinigais keliamą riziką, ši direktyva turėtų būti taikoma prekėmis prekiaujantiems asmenims, jeigu atliekami arba gaunami mokėjimai grynaisiais pinigais, kurių vertė 10 000 Eur ar daugiau. Tačiau šia direktyva nustatomas ne atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimas, o pareiga atitinkamiems subjektams taikyti Direktyvos 13 straipsnyje reglamentuojamas deramas klientų tikrinimo priemonės (identifikuojant klientą ir nustatant jo tapatybę, nustatant tikrąjį savininką, vertinant verslo santykių tikslą ir numatomą pobūdį, taip pat atliekant nuolatinę verslo santykių stebėseną). Nors minėta direktyva neribojami asmenų atsiskaitymai grynaisiais pinigais, direktyvos šeštojoje konstatuojamoje dalyje taip pat pabrėžiama, kad valstybės narės turėtų turėti galimybę nustatyti ir papildomus bendrus grynųjų pinigų naudojimo apribojimus ir kitas griežtesnes nuostatas. Vis dėlto, atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo klausimas šiuo metu ES lygmeniu nėra harmonizuotas, o tarp valstybių narių taikomi skirtingi ribojimų modeliai šiuo klausimu.

Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo klausimas ES mastu sulaukia nemažai kritikos. Akcentuojama, kad grynųjų pinigų atsisakymas kelia tam tikrą riziką. Nors sutinkama, kad visuomenė be grynųjų gali sumažinti pačios finansų sistemos ir centrinių bankų veiklos sąnaudas, tačiau tai taip pat gali pakenkti ir visuomenės socialinei gerovei. Visų pirma, vien 2016 metais Jungtinės Karalystės teritorijoje bankai uždarė 1046 filialus dėl vis didėjančio asmenų naudojimosi banko paslaugomis internetu¹⁹. Tai, savo ruožtu, lėmė ir darbuotojų atleidimus. Todėl visuomenės perėjimas prie atsiskaitymų virtualia valiuta gali turėti neigiamos įtakos valstybių socialinei padėčiai.

Antra, grynaisiais pinigais grįstoje ekonomikoje bankų galimybes multiplikuoti virtualią valiutą riboja bankų klientų realūs indėliai (grynieji pinigai). Sistemoje, be grynųjų pinigų, bankų vertybiniai popieriai taip pat taps skaitmeniniais be jokių apribojimų, kadangi tokiu atveju kiekviena operacija yra skaitmeninė. Todėl finansinė atsakomybė paliekama privatiems bankams, kurių kontrolė ar atsiskaitymų yra nepatikima ir silpna²⁰.

Trečia, atsiskaitymai grynaisiais pinigais leidžia užtikrinti asmens duomenų anonimiškumą, o atsiskaitymai negrynaisiais pinigais asmens duomenų anonimiškumo neužtikrina. Kadangi šie duomenys naudojami komerciniais ar politiniais tikslais, asmenys mažai kontroliuoja

16 Europos Komisijos 2019 m. liepos 24 d. ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai dėl pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos, darančios įtaką vidaus rinkai ir susijusios su tarpvalstybine veikla, vertinimo COM(2019) 370, 2.

17 Giriūnas ir Mackevičius, *supra note*, 5:21.

18 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2015/849 dėl finansų sistemos naudojimo pinigų plovimui ar teroristų finansavimui prevencijos, kuria iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 648/2012 ir panaikinama Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB bei Komisijos direktyva 2006/70/EB.

19 Nikos Passas, „Report on the debate regarding EU cash payment limitations“, *Journal of Financial Crime* 25, 1 (2018): 12, <https://doi.org/10.1108/JFC-06-2017-0058>.

20 *Ibid.*

arba visiškai nekontroliuoja jų rinkimo, saugojimo ar naudojimo. Todėl laikomasi pozicijos, kad gryniesi pinigai gali būti asmenų laisvių garantas, užtikrinantis jų asmens duomenų apsaugą. Ypač šiuolaikiniame skaitmenizacijos amžiuje, kai neretai kyla ir asmens duomenų nutekėjimo skandalai²¹.

Ketvirta, 2008 m. pasaulyje dėl neskaidrios bankų veiklos kilusi ekonominė krizė sudrebino daugelio žmonių pasitikėjimą komerciniais bankais. Todėl dar viena ekonominė krizė finansų sektoriuje esmingai apribojus grynųjų pinigų apyvartą gali padaryti didelės žalos žmonių finansams ir socialiniam gyvenimui²².

Taigi, Europos Sąjungos lygiu nėra harmonizuotas atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo klausimas, tačiau tam tikrų iniciatyvų šiuo klausimu esama. Ir nors atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo iniciatyvomis siekiama spręsti reikšmingas nusikalstamumo ir šešėlinės ekonomikos problemas, tačiau rizikos, kurios perkeliamos ant sąžiningų visuomenės narių pečių, verčia dvejoti tokios iniciatyvos galima nauda. Be to, abejotina, kad atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimas gali iš esmės padėti išspręsti šešėlinės ekonomikos, pinigų plovimo ar kitas su grynųjų pinigų naudojimu susijusias nusikalstamas veikas. Lietuvos laisvosios rinkos institutas dar 2015 metais pateiktose pastabose²³ dėl pirminio atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo projekto pažymėjo, kad: 1) nėra pakankamų įrodymų, kad atsiskaitymų grynaisiais ribojimas yra veiksminga priemonė kovojant su šešėline ekonomika (tą patvirtina pastabose aptarta užsienio valstybių, tokių kaip Estija ir Suomija, pavyzdžiai); 2) statistika apie šešėlinę ekonomiką šalyse taip pat neparodo, kad šešėlinės ekonomikos yra mažiau ar kad ji mažėja greičiau tose ES šalyse, kuriose ribojami atsiskaitymai grynaisiais; 3) atsiskaitymų grynaisiais ribojimas nepaveikia šešėlio, kai abi sandorio pusės sutinka jame dalyvauti, kadangi esant suderintai valiai dalyvauti šešėliniuose santykiuose, pats atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimas tokių santykių neišviešina; 4) atsiskaitymo priemonių alternatyvų nebuvimas ar jų mažinimas įstatymais mažina konkurenciją ir sukuria prielaidas finansų paslaugoms brangti; 5) grynųjų pinigų apribojimas siekiant sumažinti šešėlį gali turėti priešingą rezultatą: mažesnė dalis nelegaliai uždirbamų pinigų bus išleidžiama legaliai sumokant mokesčius.

2.4.2. Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimas Lietuvoje

Kaip jau minėta, nuo 2022 m. lapkričio 1 d. Lietuvoje įsigaliojo Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymas, taip pat kiti su šio įstatymo įgyvendinimu susiję pakeitimai, kurių visuma nustato naujas atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo taisykles. Minėtas įstatymas taikomas asmenų atsiskaitymams, taip pat bet kokiems kitiems mokėjimams pagal sandorius.

Iki tol atsiskaitymai grynaisiais ir negrynaisiais pinigais buvo reglamentuojami tik CK 6.929 straipsnyje, kuriame buvo nustatyta, kad atsiskaitymai dalyvaujant fiziniams asmenims, kurie nesiverčia ūkine komercine veikla, gali būti atliekami grynaisiais pinigais, neribojant sumos, arba negrynaisiais pinigais (CK 6.929 straipsnio 1 dalis, redakcija galiojusi iki 2022 m. lapkričio 1 d.). O atsiskaitymai tarp juridinių asmenų, taip pat atsiskaitymai dalyvaujant fiziniams asmenims, užsiimantiems ūkine komercine veikla, galėjo būti vykdomi negrynaisiais pinigais, o įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka – ir grynaisiais pinigais (to paties straipsnio 2 dalis).

Įstatymų leidėjo vertinimu, iki 2022 m. lapkričio 1 d. galiojęs teisinis reglamentavimas įteisino praktiškai neribotus asmenų tarpusavio atsiskaitymus, kitus mokėjimus pagal sandorius

21 *Ibid.*

22 *Ibid.*

23 Žr. <https://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/finansai-pinigu-politika/ekspertize-es-saliu-patirtis-grynųjų-ribojimas-nera-efektyvi-kovos-su-seseliu-priemone/lrinka>.

grynaisiais pinigais. Dėl to asmenys, pasinaudodami šia teisine galimybe, turėjo palankias sąlygas vykdyti neskaidrią ūkinę komercinę veiklą (dalyvauti „šešėlinėje ekonomikoje“), slėpdami pajamas, išvengdami jų veiklos kontrolės ir atitinkamų mokestinių prievolių vykdymo, taip pat vykdydami nusikalstamą (pvz., prekyba narkotinėmis medžiagomis, ginklais, kontrabanda) ar kitokią neteisėtą veiklą. Be to, net tais atvejais, kai asmenys nesiekia neteisėtų (nusikalstamų) tikslų ir veikia sąžiningai, įstatymų leidėjo nuomone, atsiskaitymas didelėmis grynųjų pinigų sumomis yra nesaugus, nes sukuria patrauklias sąlygas nusikaltimams (pvz., apiplėšimams)²⁴. Todėl buvo priimtas Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymas, kurio tikslas – mažinti prielaidas „šešėlinei ekonomikai“, didinti kontrolės efektyvumą ir galimai neteisėtų sandorių atsekamumą, didinti įmonių finansinę drausmę, finansinių operacijų skaidrumą ir patikimumą, mažinti galimybes išvengti ar sumažinti mokestines prievoles ir užtikrinti atsiskaitymų saugumą.

Priėmus naująjį Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymą, šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai pagal sandorius gali būti atliekami grynaisiais pinigais, jeigu jie neviršija 5000 Eur arba šią sumą atitinkančios sumos užsienio valiuta. Ši taisyklė taikoma ir tada, kai atsiskaitymai grynaisiais pinigais atliekami dalimis. Bendra tokių atsiskaitymų suma negali viršyti pirmiau nurodytos 5000 Eur arba ją atitinkančios sumos užsienio valiuta ribos. Kai dalimis atliekami atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai yra susiję su periodiniais mokėjimais pagal ilgalaikį arba neterminuotą sandorį ir visa atsiskaitymų, taip pat bet kokių kitų mokėjimų suma sandorio sudarymo metu nėra tiksliai žinoma, atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai pagal tokį sandorį gali būti atliekami grynaisiais pinigais tol, kol jų bendra suma pasiekia 5000 Eur sumą. Vėlesni atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai pagal tą sandorį, nesvarbu, kokio dydžio, turi būti atliekami negrynaisiais pinigais.

Taigi, šiuo įstatymu iš esmės ribojama viena iš atsiskaitymų pagal sandorį formų (atsiskaitymas grynaisiais pinigais) ir toks ribojimas siejamas su atsiskaitymo ar kitokio mokėjimo pagal sandorį suma. Jeigu atsiskaitymų ar kitų mokėjimų pagal sandorį suma viršija 5000 Eur, atsiskaitymai pagal tokį sandorį grynaisiais pinigais draudžiami.

Vis dėlto tam tikros išimties, kada galima atsiskaityti grynaisiais pinigais, kai atliekamas mokėjimas viršija 5000 Eur sumą, yra nustatytos analizuojamame įstatyme. Atsiskaitymą pagal sandorį galima vykdyti grynaisiais pinigais esant dviem minėtame įstatyme nustatytoms sąlygoms: i) sandoris, kurio pagrindu atliekamas atsiskaitymas ar kitas bet koks mokėjimas, turi būti ilgalaikis arba neterminuotas; ir ii) sandorio sudarymo metu nėra tiksliai žinoma visa atsiskaitymų ar bet kokių kitų mokėjimų pagal sandorį suma. Tačiau nei Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatyme, nei kituose teisės aktuose nėra pateikiamas ilgalaikio sandorio apibrėžimas. CK 1.63 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Todėl manytina, kad ilgalaikiu sandoriu laikytinas toks sandoris, kuris nėra vienkartinio pobūdžio ir kurio pagrindu gali būti sukuriamos, pakeičiamos ar panaikinamos sandorio šalių teisės ir pareigos daugiau nei vieną kartą. Autoriaus nuomone, ilgalaikis sandoris kaip pavyzdys galėtų būti terminuota tačiau tęstinio pobūdžio tam tikrų medžiagų pirkimo–pardavimo sutartis, kuri vykdoma pagal pirkėjo pateiktą užsakymą.

CK 6.156 straipsnyje įtvirtintas sutarties laisvės principas, kurio 1 dalyje nustatyta, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises ir pareigas.

24 „Lietuvos Respublikos atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.929 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 224 ir 259¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo 173²³ straipsniu įstatymo projekto 2014 m. gruodžio 15 d. aiškinamasis raštas Nr. XIIP-2627“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/94508490843711e49386e711974443ff?jfwid=-hpnvdg27c>.

Sutarties sąlygas šalys nustato savo nuožiūra, išskyrus atvejus, kai tam tikras sutarties sąlygas nustato imperatyviosios teisės normos (CK 6.156 straipsnio 4 dalis). Taigi, galima teigti, kad Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymu susiaurinamas šalių sutarties laisvės principas, t. y. šalių teisė susitarti dėl atsiskaitymo formos, kai sandorio suma viršija 5000 Eur.

Be to, minėtu įstatymu ribojama sandorio šalių teisė skaidyti sandorį, jeigu taip galėtų būti išvengta atsiskaitymų grynaisiais pinigais, taip pat bet kokių kitų mokėjimų grynaisiais pinigais ribojimo taikymo. Manytina, kad šios nuostatos taikymas praktikoje gali sukelti nemažai ginčų dėl sandorio šalių tikslo skaidyti sandorį, kadangi tokį šalių tikslą ganėtinai sunku įrodyti.

Pažymėtina, kad įstatyme taip pat reglamentuojami atvejai, kai atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai netaikomi: 1) Lietuvos Respublikos diplomatinių atstovybių užsienio valstybėse, Lietuvos Respublikos atstovybių prie tarptautinių organizacijų, Lietuvos Respublikos konsulinių įstaigų ir specialiųjų misijų atsiskaitymams, taip pat bet kokiems kitiems jų mokėjimams pagal sandorius; 2) karo padėties ir mobilizacijos atveju, jeigu tai būtina užtikrinant valstybės gynybos ar kitų gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų atlikimą bei valstybinių mobilizacinių uždavimų vykdymą; 3) jeigu kituose įstatymuose nustatyta, kad atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai pagal sandorius turi būti atliekami tik negrynaisiais pinigais arba bendrą atsiskaitymų ar bet kokių kitų mokėjimų grynaisiais pinigais pagal sandorį suma gali būti kitokio dydžio nei nustatyta Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatyme; 4) tarpusavio atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai pagal sandorį negali įvykti negrynaisiais pinigais dėl to, kad šių atsiskaitymų ar mokėjimų vietoje mokėjimo paslaugų teikėjai neteikia reikalingų paslaugų, o pagal sandorį yra būtina atsiskaityti nedelsiant; 5) jeigu atsiskaitymai ar bet kokie kiti mokėjimai pagal sandorius atliekami per įstatymuose nustatytus mokėjimo paslaugų teikėjus, kai Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka užtikrinamas kliento tapatybės nustatymas. Kaip matyti, ši išimtis siejama su keliomis sąlygomis. Visų pirma, atsiskaitymas ar bet koks kitas mokėjimas pagal sandorį turi būti atliekamas per mokėjimo paslaugų teikėją. Antra, mokėjimo paslaugų teikėjas turi būti nustatytas įstatyme. Ir trečia, turi būti nustatoma kliento tapatybė.

Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymo 6 straipsnyje reglamentuojami mokėjimo paslaugų teikėjai: kredito įstaigos, elektroninių pinigų įstaigos, mokėjimo įstaigos, pašto pinigų persiuntimo sistemų (žiro) įstaigos, įstatymų nustatyta tvarka turinčios teisę teikti mokėjimo paslaugas, Europos Centrinis Bankas ir valstybių narių centriniai bankai, kai jie teikia mokėjimo paslaugas, nesusijusias su jų, kaip pinigų ar valstybės institucijų, funkcijomis, taip pat valstybių narių valstybės, regionų ir savivaldybių institucijos, kai jos teikia mokėjimo paslaugas, nesusijusias su jų, kaip valstybės, regionų ar savivaldybių institucijų, funkcijomis. Tai atvejai, kai asmuo perduoda grynuosius pinigus mokėjimo paslaugų teikėjui, kad mokėjimo paslaugų teikėjas atliktų šių pinigų pervedimą kitai sandorio šaliai, jeigu tokios operacijos metu yra nustatoma kliento tapatybė.

Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai netaikytini ir tada, kai atsiskaitymai, taip pat bet kokie kiti mokėjimai pagal sandorį negali įvykti negrynaisiais pinigais dėl to, kad šių atsiskaitymų ar mokėjimų vietoje mokėjimo paslaugų teikėjai neteikia reikalingų paslaugų, o pagal sandorį yra būtina atsiskaityti nedelsiant. Šis atsiskaitymų grynaisiais pinigais netaikymo pagrindas grindžiamas objektyviomis aplinkybėmis, t. y. kad atsiskaitymų vietoje mokėjimo paslaugų teikėjai neteikia savo paslaugų, o atsiskaityti pagal sandorį būtina nedelsiant. Ši išimtis turėtų būti taikoma tokiais atvejais, kai, pavyzdžiui, atsiskaitymas pagal sandorį vykdomas kaimiškoje vietoje, kurioje mokėjimo paslaugų teikėjai apskritai neteikia savo paslaugų, taip pat tuo atveju, kai mokėjimo paslaugų teikėjai paslaugas teikia tik darbo dienomis, o atsiskaitymai turi būti atliekami poilsio dieną arba jeigu laikinai sutrikę (būtų sutrikdytos) mokėjimo paslaugų teikimo procedūros (pavyzdžiui, dėl mokėjimo paslaugų teikėjo vykdomų elektroninių atsiskaitymų sistemos

tobulinimo darbų, dėl neteisėtų veiksmų sutrikdyta elektroninių atsiskaitymų sistema ir pan.).

Vis dėlto tokiu atveju sandorio šalims kyla pareiga per 10 dienų Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos nustatyta tvarka pranešti mokesčių administratoriui apie atsiskaitymų grynaisiais pinigais, taip pat bet kokių kitų mokėjimų pagal sandorį grynaisiais pinigais faktą, aplinkybes, dėl kurių nebuvo galima atsiskaityti negrynaisiais pinigais, ir pateikti sandorio šalių identifikavimo duomenis. Pranešimo Valstybinei mokesčių inspekcijai tvarka reglamentuojama Pranešimo apie gautus (priimtus) atsiskaitymus ir (ar) bet kokius kitus mokėjimus pagal sandorį grynaisiais pinigais PRC915 formos, papildomo lapo PRC915P formos užpildymo ir pateikimo taisyklėse²⁵ (toliau – Taisyklės). Šiose Taisyklėse nustatyta, kokie duomenys apie sandorį, jo šalis ir atsiskaitymo aplinkybes turi būti pateikiami.

Viena vertus, galima teigti, kad šiuo atveju nustatytas ganėtinai trumpas pranešimo Valstybinei mokesčių inspekcijai apie atsiskaitymą grynaisiais pinigais terminas. Įstatyme neregamentuojama, kokios teisinės pasekmės gali kilti asmeniui už pranešimo laiku nepateikimą. Taisyklių 19 punkte nustatyta, kad asmens pavėluotai pateiktas arba patikslintas pranešimas nevertinamas, jeigu dėl asmens kompetentinga valstybės institucija jau yra pradėjusi mokestinį patikrinimą arba kitą Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 143 straipsnyje nurodyto teisės pažeidimo tyrimą. Taip pat pagal Taisyklių 20 punktą už pranešimo pavėluotą pateikimą ar klaidingo pranešimo pateikimą asmenys atsako Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka. Atsižvelgiant į tai, kad atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai pradėti taikyti visiems asmenims (įskaitant fizinius asmenis), o įstatyme nustatytas ganėtinai trumpas pranešimo pateikimo terminas, manytina, kad visais atvejais vertinant pavėluotai pateiktą pranešimą turi būti atsižvelgiama į priežastis, dėl kurių asmuo laiku negalėjo pateikti minėto pranešimo.

Taip pat svarbu pažymėti, kad pranešimo pareiga apie atsiskaitymo, viršijančio 5000 Eur grynaisiais pinigais, faktą pagal Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 3 punktą kyla tik prievolės įvykdymą grynaisiais pinigais priimančiam (gaunančiam) asmeniui. To paties įstatymo 7 straipsnyje nustatyta, kad asmenys, pažeidę šį įstatymą, atsako Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse nustatyta tvarka. Todėl manytina, kad už pareigos pranešti apie atsiskaitymą grynaisiais pinigais pažeidimą atsakomybė turėtų būti taikoma tik tokią pareigą turinčiam, t. y. grynuosius pinigus gaunančiam (priimančiam) asmeniui, o ne ir kitai sandorio šaliai (grynuosius pinigus mokančiam asmeniui).

2.4.3. Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo pažeidimo teisinės pasekmės

Įstatymų leidėjui įtvirtinus atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimą, kai pagal sandorį atsiskaitymai ir kiti mokėjimai viršija 5000 Eur, t. y. draudžiant asmens atsiskaitymus pagal tokius sandorius vykdyti grynaisiais pinigais, natūraliai kyla klausimas, kokias teisines pasekmes šio ribojimo pažeidimas gali sukelti asmenims ir pačiam teisiniam santykiui.

Pirmiausia reikėtų pabrėžti, kad Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo 7 straipsnyje įtvirtinta, jog atsakomybė už šio įstatymo pažeidimus yra nustatyta ANK. Administracinė atsakomybė už atsiskaitymų ar bet kokių kitų mokėjimų pagal sandorius grynaisiais pinigais tvarkos pažeidimus nustatyta ANK 207¹ straipsnyje. Įtvirtindamas administracinę atsakomybę už atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimų pažeidimus įstatymų leidėjas siekė, kad šie apribojimai asmenims tarpusavyje atsiskaityti grynaisiais pinigais būtų realiai praktiškai

²⁵ Pranešimo apie gautus (priimtus) atsiskaitymus ir (ar) bet kokius kitus mokėjimus pagal sandorį grynaisiais pinigais PRC915 formos, papildomo lapo PRC915P formos užpildymo ir pateikimo taisyklės, patvirtintos Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2022 m. spalio 19 d. įsakymu Nr. VA-82.

taikomi²⁶. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad atsakomybė už minėtų ribojimų pažeidimą gali būti taikoma tiek grynuosius pinigus mokantiems, tiek ir tokius mokėjimus priimantiems asmenims, o taikytina sankcija (bauda) svyruoja nuo 100 Eur iki 4000 Eur (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Pažeidimo pobūdis, kai panaudota grynujų pinigų suma leidžiamą atsiskaityti grynaisiais pinigais sumą viršija:	Baudos dydis fiziniams asmenims	Baudos dydis juridiniams asmenims ir jų vadovams
<i>iki 50 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių²⁷</i>	nuo 100 Eur iki 500 Eur	nuo 200 Eur iki 1000 Eur
	nuo 200 Eur iki 1000 Eur (kai pažeidimas pakartotinis)	nuo 1000 Eur iki 2000 Eur (kai pažeidimas pakartotinis)
<i>viršija daugiau kaip 50, bet ne daugiau kaip 500 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių</i>	nuo 200 Eur iki 1000 Eur	nuo 1000 Eur iki 2000 Eur
	nuo 1000 Eur iki 2000 Eur (kai pažeidimas pakartotinis)	nuo 2000 Eur iki 3000 Eur (kai pažeidimas pakartotinis)
<i>viršija daugiau kaip 500 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių</i>	nuo 1000 Eur iki 2000 Eur	nuo 2000 Eur iki 3000 Eur
	nuo 2000 Eur iki 3000 Eur (kai pažeidimas pakartotinis)	nuo 3000 Eur iki 4000 Eur (kai pažeidimas pakartotinis)

Akcentuotina, kad ANK 207¹ straipsnyje reglamentuojamo administracinio nusižengimo sudėtis formali, todėl šiam pažeidimui konstatuoti padarinių kilimas nebūtinus. Atsakomybei kilti pakanka nustatyti, kad asmenys pažeidė Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatyme nustatytus reikalavimus.

Be to, aptartos administracinės atsakomybės pritaikymas juridiniam asmeniui ar individualia veikla užsiimančiam asmeniui gali sukelti ne tik ekonomines pasekmes, kurias sukelia paskirta bauda. Jei per paskutinius vienus metus minėtiems asmenims paskiriama 1500 Eur ar didesnė bauda už atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo pažeidimus, tokie mokesčių mokėtojai pripažįstami neatitinkančiais minimalių patikimo mokesčių mokėtojo kriterijų²⁸. Tai, savo ruožtu, lemia draudimą vienerius metus tokiems asmenims dalyvauti viešuosiuose pirkimuose²⁹. Be kita ko, remiantis Taisyklių 18 punktu, jeigu asmuo, esant Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo 4 straipsnyje 2 dalies 3 punkte nustatytiems pagrindams, Taisyklių nustatyta tvarka ir terminais nepateikė pranešimo apie atsiskaitymą pagal sandorį grynaisiais pinigais, tokiu sandoriu negali būti pagrindžiami jo turto įsigijimo ir pajamų gavimo šaltiniai.

Be aptartos administracinės atsakomybės taikymo ne ką mažiau reikšmingas klausimas, kokią reikšmę atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo pažeidimas turi tokio sandorio galioji-

26 Aiškinamasis raštas „Dėl Administracinių nusižengimų kodekso papildymo 207¹ straipsniu ir 589 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-1608“.

27 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 707 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“ patvirtintas 50 Eur bazinis bausmių ir nuobaudų dydis, galiojantis nuo 2018 m. sausio 1 d.

28 Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (*Valstybės žinios*, 2004-04-28, Nr. 63-2243) 40¹ straipsnio 1 dalies 4 punktas.

29 Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo (*Valstybės žinios*, 1996-09-06, Nr. 84-2000) 46 straipsnio 4 dalies 7 punkto c papunktis.

mui civilinės teisės prasme.

CK 1.80 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja. Sandoris laikomas niekiniu, jeigu jis, vadovaujantis įstatymais, negalioja, nepaisant to, yra ar ne teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu. Šalys negali niekinio sandorio patvirtinti (CK 1.78 straipsnio 1 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad sandorių negaliojimo instituto paskirtis – siekti, kad civiliniuose santykiuose būtų užtikrintas teisėtumas. Kita vertus, įstatymų leidėjas, nustatydamas sandorių negaliojimo pagrindus, siekia užtikrinti sandorių ir jų pagrindų susiklosčiusių civilinių teisinių santykių stabilumą, apginti civilinių teisinių santykių subjektų teises, įgytas sandorių pagrindu. Dėl to sandorio pripažinimas negaliojančiu be pakankamo teisinio pagrindo šiam stabilumo tikslui prieštarautų³⁰.

Vertinant sandorio galiojimo klausimą dėl atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo pažeidimo, svarbu pabrėžti, kad Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatyme nustatyta, jog šiame įstatyme nustatytų reikalavimų nevykdymas arba netinkamas vykdymas nedaro sandorio niekinio ir negaliojančio. Todėl vien dėl įstatyme nustatytos atsiskaitymo formos reikalavimų nesilaikymo toks sandoris negalėtų būti ginčijamas ir pripažįstamas negaliojančiu CK 1.80 straipsnio pagrindu.

Taigi, Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo nesilaikymas gali užtraukti ne tik administracinę atsakomybę, kuri gali būti taikoma tiek mokėtojui, tiek grynujų pinigų gavėjui, bet taip pat sukelti ir kitus, rimtus padarinius ūkine komercine veikla besiverčiantiems asmenims, nes esant tam tikroms sąlygoms gali būti ribojamos tokių asmenų galimybės dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, taip pat tokie asmenys pripažintini neatitinkančiais minimalių patikimo mokesčių mokėtojo kriterijų. Tačiau vien dėl Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo pažeidimo sandoris negali būti laikomas niekiniu ir negaliojančiu dėl prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms.

Išvados

1. Europos Sąjungos lygiu nėra harmonizuotas atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo klausimas, tačiau tam tikrų iniciatyvų šiuo klausimu yra. Valstybės narės taip pat taiko nevienodus atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimus, o kai kuriose valstybėse narėse tokių ribojimų iš viso nėra. Ir nors atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo iniciatyvomis siekiama spręsti reikšmingas nusikalstamumo ir šešėlinės ekonomikos problemas, tačiau abejotina, kad atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimas gali iš esmės padėti išspręsti šešėlinės ekonomikos, pinigų plovimo ar kitų su grynujų pinigų naudojimu susijusių nusikalstamų veikų užkardymo problemą.
2. Naujuoju Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymu ir kitais su tuo susijusiais teisės aktų pakeitimais Lietuvoje įtvirtinti atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimai, kurie taikytini tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims. Nors ribojimai taikytini atsiskaitymams ar bet kuriems kitiems mokėjimams pagal sandorius, kurių suma viršija 5000 Eur, tam tikrais atvejais asmenys galės atlikti atsiskaitymus pagal tokius sandorius ir grynaisiais pinigais, tačiau tokiais atvejais kyla pareiga apie sandorį per 10 dienų pranešti Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Finansų ministerijos. Vis dėlto iš priimto teisinio reglamentavimo nėra aišku, ar informavimo pareiga taikytina visoms sandorio šalims be išimties, ar vis dėlto bus pakankamas vienos iš sandorio šalies pranešimas apie tokį atsiskaitymą grynaisiais pinigais.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-317/2008.

3. Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo pažeidimai gali užtraukti ne tik administracinę atsakomybę, kuri gali būti taikoma tiek mokėtojui, tiek grynųjų pinigų gavėjui, bet taip pat sukelti ir kitus, rimtus padarinius ūkine-komercine veikla besiverčiantiems asmenims. Esant tam tikroms sąlygoms tokie asmenys pripažintini neatitinkančiais minimalių patikimo mokesčių mokėtojo kriterijų, o tai lems ribojimus tokiems asmenims dalyvauti viešuosiuose pirkimuose. Vis dėlto, pažeidus Atsiskaitymų grynaisiais pinigais ribojimo įstatymo nuostatas, pats sandoris nebus laikomas niekiniu ir negaliojančiu dėl prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms.

The Restriction of Cash Payments

Mykolas Romeris University Law School

Institute of Private Law

Mykolas Kirkutis

Email: mkirkutis@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-22-01-16

Summary. *On 23 June 2022, the Lithuanian legislator adopted the Law on Restriction of Cash Payments and amendments to other legal acts related to it. Prior to the adoption of this legislative initiative, the legal regulation did not set any restrictions on cash payments for natural persons. However, after the entry into force of the above-mentioned law, a restriction on paying in cash in accordance with a transaction was introduced for both natural and legal persons when the total amount of settlements or other payments in accordance with the transaction exceeds EUR 5,000. Persons who violate the requirements of the above-mentioned law may be subject to administrative liability and other negative consequences related to its application.*

While restrictions on cash payments are not harmonized in the European Union, certain restrictions exist in several Member States. However, the models chosen by Member States to limit cash payments are different. The scope of application of such restrictions also differs. This leads to the need to assess the legal regulation of the new restrictions on cash payments established in Lithuania, as well as to compare it with the models of such restrictions established in other European Union countries.

This article reveals that the implementation of this new regulation may lead to various social and economic problems, such as a decrease in the level of employment in the financial service providers sector, increased fees for their services, low competition between payment instruments, as well as the decreasing influence of central banks in matters of monetary policy. Among other things, this article analyses the peculiarities of the legal regulation and the disproportionality between the conditions of the non-application of the aforementioned restriction and the intended goal. This article notes that these restrictions on cash payments lack a positive effect in the fight against the shadow economy, or crime associated with cash, because there is no causal connection between these restrictions and the aforementioned goals. In short, these restrictions are irrelevant to the shadow economy or the commitment of crimes, as they do not affect the will of individuals not to commit such acts.

Keywords: *cash, payment for transactions, restriction of cash payments, transactions.*